

Den norske
Atlanterhavskomiteé

Sikkerhetspolitisk bibliotek

1 - 2022

Spranget inn i fremtiden

Rolf Tamnes

Norsk Utenrikspolitisk Institutt

ROLF TAMNES er professor emeritus tilknyttet Norsk Utenrikspolitisk Institutt. Han er dr.philos. fra 1991 og cand.philol. fra 1978, begge fra Universitetet i Oslo. Hans ekspertise er sikkerhets- og forsvarspolitik, nordisk sikkerhet og sikkerhet i nordområdene.

Tamnes var forsker og senere professor ved Institutt for forsvarsstudier/ Forsvarets høyskole 1981–2021, direktør for instituttet 1996–2012 og professor II ved Universitetet i Oslo 1995–2009. Han har hatt forskningsopphold ved Woodrow Wilson Center og Center for Strategic and International Studies i Washington DC og ved St Antony's College i Oxford.

Tamnes var medlem av Forsvarspolitisk utvalg 1999–2000 og Stortingets kontrollutvalg for etterretnings-, overvåkings- og sikkerhetstjeneste (EOS-utvalget) 2001–2003. Han ledet Ekspertgruppen for forsvaret av Norge 2014–2015, var medlem av Afghanistanutvalget 2015–2016 og er medlem av Forsvarskommisjonen 2022–2023. Tamnes er medlem av Det Norske Vitenskaps-Akademi og Kungliga Krigsvetenskapsakademien.

INNLEDNING ¹

Europa er i krig. Putins overfall på Ukraina 24. februar 2022 utgjør et vendepunkt i europeisk sikkerhet. Krigen er også et foreløpig klimaks i russisk revisjonisme, som har aner tilbake til 1990 og som ble mer markant fra 2007 og 2014. Noen så krigen komme. Fra oktober 2021 ble innsiktsfulle analytikere og aktører i etterretnings- og beslutningskretser i USA, NATO Belgia og enkelte miljøer i Norge stadig mer sikre på at det gikk mot krig. De innerste sirkler hadde tilgang til svært god etterretning. Personer i posisjon med dyp innsikt i russisk historie så med stigende uro på at Russlands blodstenkte imperietradisjon gjenoppsto, brutal og usminket – denne utrivelige uvanen hos romanover og kommunister til å fortære naboer. Beleste personer i posisjon med bred kunnskap om styresett så at det autoritære russiske regimet gikk i totalitær retning og kapslet seg inn, noe vi gjenkjenner fra andre totalitære regimer.

Eksperter i det offentlige rom så ikke krig som sannsynlig, med noen unntak. Det var ikke rasjonelt, liksom. De hadde heller ikke forestilt seg at Sovjet-imperiet ville rakne. Vi ser hva vi har sett før: At eksperter er best til å forklare i ettertid at slik måtte det nødvendigvis gå. Og til å klandre politikerne for at de ikke reagerte i tide.

Ingen vet hvor lenge krigen vil vare og hvor lenge Putins Russland vil forbli en paria. Man registrerer at en rekke europeiske statsledere verker etter å skape fred, flere av dem på en slik måte at de selv kan skinne. Her skal vi skue bortenfor selve krigen og ha et særlig øye til tradisjonell makt- og interessepolitikk: Hva er de langsiktige utfordringer og trusler av betydning for Norge? Hvordan bør vi innrette vår sikkerhetspolitikk og vårt forsvar?

Dette er en tid med store utfordringer, men også mange muligheter. Kriser skaper muligheter. Det finnes anledning til å gjøre Norge bedre rustet til å håndtere store endringer i geopolitikk og teknologi. Vi skal dvele ved omgivelsene, spesielt Russland og nord. Vi skal drøfte Norden i NATO som sikkerhetspolitisk prosjekt. Vi skal diskutere Forsvarets design, spesielt evnen til å tenke konsistent fra tanke til handling. Og vi skal til sist fremsette fem frimodige postulat, som overskrider konvensjonell tenkning, om hva Norge vil kunne prioritere i årene fremover.

1. Deler av denne fremstillingen inngikk i et foredrag på Atlanterhavskomiteens Leangkollen-konferanse 24. mai 2022.

OMGIVELSENE

Utfordringene er utallige, for verden, Vesten og Norge: Klimakrisen, Kinas vekst og maktstreben; dype globale endringer i militærmakt, økonomi og teknologi; institusjoner og regimer som svekkes og ikke gir samme vern som før; sammensatte trusler; samt indre og ytre økonomiske og politiske kriser som plager oss til stadighet. Noe av dette er systemomformende på lang sikt; mye av det skaper en vanskelig hverdag, men kan håndteres; noe er eksistensielt for folk og samfunn. Det norske forsvarrets hovedoppgave er på det siste området.

Russland og nord

Russland forblir dimensjonerende i norsk tenkning, planlegging og ressursallokering. Hvor går Russland? Man kan anta at landet etter en tid med krig vil vende tilbake til en hovedstrøm i landets forhold til omverdenen, nemlig ideologisk avstand og strategisk interessekonflikt. Russland vil lide under dårlig økonomi og svekket konvensjonell kampkraft i en lengre periode og må derfor lene seg tungt på kjernevåpen og hybride virkemidler. Man kan gjøre mye ugagn med det.

Spørsmålet for oss er hva Russland kan og vil gjøre overfor Nord-Europa. Russerne vil sikkert omgruppere styrker hit etter krigen, men den strategiske balansen vil nå forskyve seg kraftig i vestlig favør, og tydelige grenser uten grå soner vil begrense russernes handlingsrom; de kan gjøre lite uten katastrofale konsekvenser for dem selv.

Spørsmålet for oss er aller mest hva vi kan vente oss av Russland i nord. Det vil neppe bli så forskjellig fra hva vi kan kalle en krevende normal. For det første vil bastionforsvaret bestå. De strategiske ubåtene vil duge som troverdig *second strike* noen tiår til, men neppe mye lenger fordi det kan bli vanskelig å gjemme seg. Russerne har brukt enorme ressurser på å utvikle og bygge de nye ubåtene av Borej- og Severodvinsk-klassen med missiler, så her er det en markert stivhengighet som motvirker nye veivalg. Å forsvare Kola-komplekset forblir derfor viktig for dem. I første omgang må de gjenoppbygge kapasiteter som er gått tapt i Ukraina-krigen. I neste omgang kan de vurdere å forsterke forsvaret av basene fordi NATO-utvidelsen kan oppleves som truende. Vi kan ikke vite om det vil bli prioritert i en tid med knappere ressurser. Kanskje kan vestlig aktsomhet i nærområdet redusere behovet for nye tiltak.

Uavhengig av slike forhold vil Russlands kapasiteter i undervannsdomenet utgjøre en betydelig potensiell trussel mot tradisjonelle sjøforbindelser, undersjøisk infrastruktur og USA direkte. Amerikanerne vil derfor fortsette å bruke store ressurser på overvåking, jakt og forsvar, delvis uavhengig av interessen for Europa generelt.

For det andre vil Arktis åpne seg og skape mye større aktivitet. Vi vil få et stadig viktigere maritimt teater med tilknytning til tre verdensdeler. Skiftet tar tid, men mange stater antesiperer at det vil komme – noen av dem overdriver hvor fort det går – og øker gradvis sitt engasjement i nord, også militært. De store vestmaktene vil markere retten til fri gjennomfart med stor tydelighet. For Russland vil nord forbli viktig, ikke bare for å huse og beskytte de strategiske ubåtene, men også for den russiske selvforståelse, som ferdselsåre og som kilde til store inntekter fra store naturressurser: Mineraler, metaller, fiske og skog. Men noen petroleums-bonanza blir det ikke grunnet sanksjoner og det grønne skiftet.

For det tredje vil Russland og Norge sikkert gjenfinne hverandre på felter der hvor deres egeninteresser møtes i felles interesser. Man må huske at fiskerisamarbeidet skjøt fart fra midten av 1970-tallet samtidig som den kalde krigen ble betydelig kaldere. Det er mye å samarbeide om, bilateralt og i multilaterale fora.

Ingen kan vite om motsetninger, globalt og regionalt, kan lede til dyp krise og krig i nord på lengre sikt. Vi kan ikke vite noe om hvor *sannsynlig* det er og hvilken *form* en konflikt kan få. Eksistensiell krig kan ikke utelukkes og må tas høyde for i planer og strukturvalg. Scenarier vi lager, er viktige for å teste strukturens bredde og dybde, men må ikke forveksles med prediksjon, hva som mest sannsynlig kan skje.

Dette er de strategiske omgivelsene. Vanskelige tider. Også Norge berøres. Men vi ligger som før på geografisk avstand fra de mest påtrengeende konfliktområdene, og vi har bedre forutsetninger enn de fleste for å håndtere utfordringer – gjennom egeninnsats og samarbeid med andre.

Europa og USA

Krisen skaper også muligheter. Putins krig har beredt grunnen for en formidabel kraftsamling i den euroatlantiske verden. EU har de senere år grepet tak i migrasjon, pandemi og klimakrise. Unionen kontrer nå Putins aggresjon i tandem med USA. EUs nye strategiske konsept fra mars bringer Unionen varsomt videre også på det militære området, herunder *strategic enablers* for å kunne gjennomføre større operasjoner. Mye styr og mange motsetninger, men slik er det europeiske demokratiet. Tyskland vokser seg til å bli et inkluderende økonomisk og maktpolitisk kraftsentrum i Europa. *Seven feet tall* – Tyskland, ikke Russland. Plagsomt for gamle imperiemakter, men det går seg nok til på et vis. Tyskland vil bety særdeles mye for sikkerhet og forsvar også i Nord-Europa.

Samtidig er ryktene om USAs disengasjement fra Europa betydelig overdrevet, som alltid. Her møter vi ofte en lineær og binær tenkning – rett frem og enten-eller, ikke en dynamisk strategisk analyse. USA vil bli mer insisterende på at Europa må påta seg et mye større ansvar for sitt eget forsvar, både fordi europeerne kan og fordi USA vil bruke større ressurser i Asia. På samme tid er amerikanerne veldig opptatt av å styrke det strategiske partnerskapet med Europa – politisk, økonomisk og militært – for å håndtere de virkelig store utfordringene, spesielt Kina. USA vil også være med på å forme Europas fremtid gjennom et militært engasjement. Det blir kanskje ikke veldig stort i fremtiden, men mindre fotavtrykk kan gjøre en stor forskjell, spesielt hvis det kombineres med en evne til rask maktprojisering.

Uansett har USA et viktig tilleggsmotiv for å engasjere seg i nordområdene og Arktis. Viktigst for dem vil som før være å monitorere og om nødvendig bekjempe Russlands strategiske og maritime kapasiteter. Samarbeidet med Norge om overvåking og etterretning vil forbli vesentlig for dem, likeså et fremskutt engasjement og nærvær til havs, i luften og på land for å møte russerne i krise og krig. Denne situasjonen er veldig ulik den sentral- og østeuropeiske, hvor mange land bygger et sterkt kollektivt forsvar i fellesskap. I nord vil USA og til dels Storbritannia stå for brorparten av støtten utenfra. USA vil fortsatt bære alliansegarantien i nord; «alliansen i alliansen» mellom USA og Norge vil bestå, med britene som en viktig medspiller.

NORDISK MODELL I NATO

I disse strategiske omgivelsene får vi et samlet Norden og et tett nordeuropeisk samarbeid med betydelig militær slagkraft som kan støtte seg til både USA og Kontinentet. Historisk og samtidig en bekreftelse på hovedregelen, nemlig at dypt og forpliktende økonomisk og militært samarbeid i Norden bare kan realiseres i en større ramme – EFTA, EØS, NATO.

Mye er sagt om gevinstene ved det som nå skjer. NATO får flere anstendige demokratiske stater, og det er veldig kjærkommet for tiden, også fordi NATO i sitt nye strategisk konsept løfter frem betydningen av prinsipper og verdier. Amerikanerne vil se til Norden som en enda tettere krets av likesinnende demokratiske overskuddsland, som forventes å stå i fremste rekke i bestrebelsene på å hegne om liberale prinsipper og en regelbasert verdensorden.

De sikkerhetspolitiske gevinstene er mange og åpenbare. Den allierte og amerikanske garantien er viktigst for alle, også Sverige og Finland,

med økt nordisk forsvarssamarbeid som en fin bonus. Samtidig får vi i alliansen en interessant særnordisk modell med selvvalgte begrensninger på alliert virksomhet i fredstid. Formålet med begrensningene slik de er blitt utmyntet i Norge, er å sikre oversikt og kontroll med allierte gjøremål; hjemlig konsensus om sikkerhetspolitikken; størst mulig trygghet i forholdet til Russland; og unngå virksomhet som med rimelighet kan oppfattes som provoserende eller skaper spenning i forholdet til Russland. Så vil ingen være i tvil om hva som er viktigst. Som forsvarsminister Jens Chr. Hauge sa det i 1950 da han reflekterte over basepolitikken: Våre allierte må aldri få det inntrykk at vi vender front mot dem, istedenfor å ville ha dem hit.

De militære begrensningene har ulike militære formål, men de utgjør ikke nødvendigvis en vesentlig militær-operativ forskjell. Like viktig er begrensningenes politiske formål overfor Russland, nemlig å kommunisere fredelige hensikter, respekt og god vilje. Vi har historisk belegg for å anta at russerne har forstått og verdsatt denne intensjonen. De har periodevis vært bekymret for at Norge kunne myke opp begrensningene og slippe allierte lenger inn. På samme tid har de alltid ønsket å få allierte ut av Norge fullt og helt.

De finnes ulike typer begrensninger. De kan få forskjellig form og innhold i de enkelte land, men også vesentlige likheter. Finland og Sverige vil som Norge og Danmark krype under NATOs atomparaply, men bare lavmælt erkjenne betydningen av en slik garanti. Fremfor alt vil de alle bygge sitt forsvar på egeninnsats og forberedt hjelp utenfra, men uten fast nærvær av allierte styrker i fredstid. Denne modellen er veldig annerledes enn den tradisjonelt sentraleuropeiske, som gjennomsyrrer baltisk og polsk tenkning. De arbeider målbevisst for å ha store NATO-styrker oppmarsjert i fredstid. Frontlinjestatene Finland og Norge vil også være varsomme med å tillate omfattende alliert virksomhet nær opp til Russlands grense. To stater med en velutviklet aktsomhetskultur, som vil poengtere at avskrekking og beroligelse er parallelle veier til økt sikkerhet.

Så kan dette være en anledning til å skille tydeligere mellom allierte. USAs nærvær har alltid vært mest sensitivt. Derfor ble forhåndslagrene til Marinekorpset plassert i Trøndelag og ikke i Nord-Norge. I dag kan man tenke seg at svensker og finner skal kunne øve og trene i Finnmark på lik linje med norske styrker, og at man derfor praktiserer de selvvalgte begrensningene ulikt overfor store og små. Man kan forestille seg liknende kalibrering andre steder i Øst-Norden.

Slike former for aktsomhet vil være et godt utgangspunkt når vi en dag igjen skal samhandle med Russland uten krig som bakteppe.

De selvvalgte begrensningene er ikke hogget i stein. I Norge har forholdet til allierte vært kjennetegnet av en sikkerhetspolitisk dialektikk, med tre trinn: Allierte forsvarstiltak, som skaper et behov for å presisere eller justere begrensningene, som leder frem til et nytt balansepunkt, en syntese. I den senere tid har dette skjedd overfor det amerikanske marinekorpset i rotasjonsperioden 2017–2020 og spesielt overfor allierte flygninger og seilinger i Barentshavet siden 2019: Nye norske retningslinjer for utenlandsk militær aktivitet i Norge i fredstid; en presisering av at rotasjonsordningen var forenelig med basepolitikken; instituering av konsultasjoner på norsk initiativ omkring forberedelser til og gjennomføring av alliert aktivitet; og norsk militær deltakelse i Barentshavet, for å markere alliansesolidaritet og for å oppnå innflytelse på operasjonsformene og søke å hegne om lavspenningspolitikken.

Den nordiske integrasjonen i NATO gjør det ønskelig å utvikle et felles nordisk grunnsyn på avskrekking og beroligelse og synkronisere tiltakene slik at de virker best mulig. Det er ingen umulig oppgave så lenge det er tale om grensesetting på landenes egne territorier. Det er mer krevende når allierte opererer fremskutt utenfor statenes territorier: Allierte stater kan i fremtiden i større grad levere ild fra avstand og ha et stort antall autonome systemer i regionen over lang tid uten å måtte trekke veksler på fremskutte støttepunkter. Da duger ikke restriksjoner av den tradisjonelle typen. Da fordres kontakt og løsninger som bygger bro mellom statenes interesser. Det er mulig, om enn tidvis krevende, når man er sammen i en allianse bygd på tillit og respekt for hverandres interesser. Allierte operasjoner i Barentshavet etter 2019 er et eksempel på det. Vi vil kunne se det samme i Østersjøen.

FORSVARETS DESIGN – KONSISTENS OM GEOPOLITIKK, ALLIANSE OG TEKNOLOGI

Det norske forsvaret bygges sterkere dag for dag. Krigen i Ukraina har utløst nye penger for å gjøre det mer gripbart og fylle opp beredskapslagre raskere. Men så sliter vi i dette landet med å holde oss med tydelige strategiske ideer som følges opp konsekvent gjennom strukturvalg og bevilgninger. Tre eksempler: Geopolitisk bestandighet, alliert samvirke i gammel og ny tapning og teknologisk skifte.

Geopolitikk i nord

Vi har mye å lære av Finland, som har en ganske bestandig geostrategisk grunnidé og er tro mot den uaktet skifter i internasjonale forhold. Finske myndigheter forble det også etter den kalde krigen, da den geopolitiske

bevisstheten ble rusten i Norge og vi slapp oss for langt ned i forsvarsomstillingen. Man tok også for lett på at det tar flere tiår å gjenreise konvensjonell slagkraft av betydning. Da Russland igjen ble et hovedanliggende, som med nærområdeinitiativet i september 2008, ble ikke det fulgt opp konsekvent i handling. Luftvern er ett iøynefallende eksempel. Kjempeviktig overfor land som Russland, men ikke for norske styrker i Det store midtøsten. Først kvittet vi oss med det. Så har det lenge hatt lav prioritet blant nye materiellprosjekter.

Alliert samvirke i gammel taping

Alliert støtte betegnes som *centre of gravity* i norsk forsvarsplanlegging. Med god grunn: Småstaten Norge er prisgitt hjelp utenfra, amerikansk støtte i stort omfang hvis det skulle oppstå en alvorlig krise. Men det har vært og er en diskrepans mellom sikkerhetspolitisk diskurs og strategisk planlegging. Vi bærer med oss en sekvensiell tradisjon – først norsk, så alliert.

Det sekvensielle merkes på to måter. Før det første i planprosesser. At Forsvaret i den definerende strukturfasen er blitt «vurdert som en selvstendig og nesten lukket bedrift. Alliansesamvirket kommer kun inn i randbemerkninger og påvirker ikke analysearbeidet», som statssekretær Johan Jørgen Holst formulerte det i sin tid. Det er fortsatt vanskelig å se at alliert støtte er dimensjonerende, slik man må forutsette når hjelp utenfra er *centre of gravity*. Konsistens i tanke og handling vil forutsette at det brukes mer ressurser til baser og vertslandsstøtte for alliert innsats. Konsistens vil fordre at planarbeidet bygger på en *net assessment*-tilnærming, som ser på samspillet mellom motstander, allierte og egne styrker. Første oppgave vil være å analysere trusselbildet – motpartens styrker som vi må beskytte oss mot og hans svakheter som vi må søke å utnytte; andre oppgave vil være å kartlegge hva alliansen og primære allierte kan og vil benytte av ressurser i *alle* domener for innsats i Nord-Europa og Norge – direkte og indirekte, offensivt og defensivt; tredje oppgave vil være å utrede hva vi selv kan og bør gjøre og hva vi bør tilskynde allierte å bidra med.

Den sekvensielle tilnærming preger også mye av tenkningen om operasjoner, i Norge og NATO. At det tar lang tid å få hjelp. At det kan ta en måned å få alliert støtte i Finnmark. Men skuer man over landdomenet og det taktiske nivå, vil man kunne se at det kanskje ikke tar mer enn en halv time – før den amerikanske presidenten beslutter krig og det første offensive cyber-angrepet gjennomføres. Så kommer mer. Målet må være mest mulig fullintegreerte operasjoner i alle domener og orkestrert med politiske beslutninger, et viktig komparativt fortrinn for

NATO som ingen motstander matcher. Målet må være norsk og alliert innsats mest mulig samtidig og sømløst.

Alliert samvirke i ny tapning

Nå blir Finland og Sverige medlemmer og fullintegreres i NATO. Det blir en lakmestest på vår evne til å utmynte en strategisk idé og forfølge denne, i krysningspunktet mellom motstander, gamle og nye allierte og våre egne interesser og ressurser.

Finsk og svensk inntreden i NATO er kulminasjonen på en reise der de to er blitt vevd stadig tettere inn i det vestlige forsvarssamarbeidet. NATO-kompatibilitet ble også for dem en forutsetning for militært samarbeid ute og hjemme fra 1990-tallet. Femten år inn i det nye årtusen hadde de i praksis blitt funksjonelle allierte, men uten noen garanti om bistand. USA hadde lenge før det begynt å se det nordeuropeiske rom fra Østersjøen til Arktis som ett teater.

Forsøket på å intensivere det nordiske forsvarssamarbeidet fra 2007 var imidlertid et iøynefallende blindspor. Det var forsvarssjefene som søkte samarbeid for å redusere kostnader, men det førte knapt til noe. Økt materiellsamarbeid kunne også gi store gevinster, mente noen; svensk forsvarsindustri øynet store muligheter. Men det endte i fiasko. Det var ikke mye å hente i et avgrenset nordisk samarbeid. Dernest vakte det sterke motforestillinger at dypt forsvarssamarbeid kunne lede til integrasjon og gjøre Norge avhengig av militær støtte fra to alliansefrie land i krise og krig. Det ville trenge en garanti om gjensidig hjelp før det ble tatt skritt for å integrere oppgaver med operativ betydning. Stoltenberg-utvalget foreslo i 2009 å utstede en sikkerhetspolitisk garantierklæring, men det monnet ikke.

Derfor kommer skiftet med Ukraina-krisen i 2014, da Finland og Sverige intensiverte sine bestrebelser på å sikre seg vestlig og spesielt amerikansk beskyttelse, som ledet til en hel rekke tilknytninger og operative ordninger med NATO, flernasjonalt og bilateralt. Fra det tidspunktet ble Norge en pådriver, spesielt innenfor NORDEFSCO, for å fremme en strategisk idé: Nært nordisk samarbeid innenfor en atlantisk ramme og forhindre at Norge ble stående på sidelinjen i det voksende samvirket mellom finner, svensker og de store vestmaktene. Den felles visjon om nordisk forsvarssamarbeid fra 2018 ivaretok de norske primære interessene: Vidtgående nordisk samarbeid, også i konflikt, kompatibelt med NATO-samarbeidet.

For Finland og Sverige handler medlemskap om å oppnå en uttalt og troverdig garanti fra NATO generelt og USA spesielt, i tråd med norsk tenkning. Nordisk forsvarssamarbeid utgjør en god politisk og militær

bonus – innenfor det store prosjektet; dypt og forpliktende nordisk samarbeid kan som før bare realiseres i en større ramme. Det er trolig lite penger å spare på Norden i NATO; det kan tvert om bli dyrere det neste tiåret. Men forsvarsevnen vil øke betraktelig: Et felles situasjonsbilde integrert i NATO; en stor kampflystyrke, som i samvirke med vestlige luftstyrker og innenfor en felles plan vil bidra til en merkbar endring i maktbalansen i Nord-Europa; en helt annen strategisk dybde enn før og mye bedre muligheter til å bringe vestlige styrker og forsyninger nordover og østover fra havner og baser i Sør-Sverige og Norge, som betinger store fellesinvesteringer i infrastruktur og beskyttelse; tettere nordisk materiellsamarbeid og systemintegrasjon som del av store prosjekter i regi av vestlige selskaper og en myndig lederstat, primært USA, Storbritannia og Tyskland.

Alle land vil søke å fremme sine egeninteresser i en formativ fase, ikke bare de nordiske, men også de større vestmaktene. Tyskland vil sette sitt preg på utviklingen i Østersjøregionen. Storbritannia vil søke å styrke sin politiske og militære posisjon i hele Nord-Europa, både i Østersjøen og nordområdene, med basis i Joint Expeditionary Force (JEF) under deres eget lederskap. Ingen har som USA utsyn og ressurser for å innpasse hele det nordeuropeiske rom i en større sammenheng, i hovedsak synkronisert med NATOs planer. Vi må regne med at amerikanerne vil se med friske øyne på hvor og hvordan de vil bruke pengene i Norden: Investeringer i baser for operative styrker, forhåndslagring, støttepunkter for logistikk, steder for øving og trening. Det amerikanske marinekorpset kan ønske å trene mer i de nye NATO-landene. USAs flyvåpen vil prioritere Rygge i første omgang, fordi forberedelsene er godt i gang og fordi den har en gunstig plassering for tokter østover. Men i neste omgang vil amerikanerne kunne se hen til svenske og finske flybaser. Ulike perspektiver og interesser konvergerer: Til sammen vil alle disse tiltakene bidra til å binde Norden tett inn i det vestlige forsvarsfellesskapet og styrke forsvaret av Norge betraktelig.

Hva er utfordringene for Norge? Forsvaret av Nord-Europa blir mye sterkere, fra Østersjøen til Barentshavet, som vil utgjøre ett operasjonssområde. Men det markante skiftet vil gjelde Østersjøregionen mest av alt. Den dype militærstrategiske interessen for nordområdene finnes egentlig bare i Norge og dernest i Storbritannia og USA – og litt Finland – som ser Østersjøen og nordområdene som del av et helhetlig teater. Spørsmålet kan bli enda mer påtrengende når Arktis åpner seg og Norge vil måtte engasjere seg dypere nordover, på vegne av seg selv og andre. Her trenges en norsk innsats for å veve nordområdene inn i en bredere sikkerhetsarkitektur.

Det gjelder i første omgang i arbeidet med NATOs forsvarsplaner og kommandostruktur. Planene som er under utvikling, peker mot tre strategiske linjer eller operasjonsområder: Ett i sørøst med basis i Napoli, et annet i sentrum med basis i Brunssum som strekker seg østover inn i Baltikum og *kanskje* til Sverige og Finland; og et tredje i nordvest med basis i Norfolk, Virginia med ansvar for Nord-Atlanteren, nordlige havområder, Island og Norge. En slik løsning imøtekommer det tradisjonelle norske primærønsket, nemlig en sterk sikkerhetspolitisk og operativ forbindelse til USA, Storbritannia og de maritime ressursene. Men det kan virke som en hemsko på mulighetene for å styrke det fellesnordiske samvirket. Forbindelsen til Europa kan bli svak, som kan aksentuere Norges stilling som en *odd man out*, ekstra så fordi Danmark kaster av seg forsvarsforbeholdet og kryper tettere inn i EU-samarbeidet. Slike spørsmål opptok Norge mye da kommandostrukturen ble skapt i 1950–1952 og under revisjonene fra 1990-tallet. Det blir en viktig norsk oppgave å sørge for å binde Norge til Norden, Europa og våre to primære støttemakter mot vest. Kanskje bør forsvarsplaner og kommandostruktur revurderes? Kanskje kan man knytte seg til flere ulike hovedkvarter? Kanskje kan problemet løses gjennom en serie med praktiske ordninger sett hen til at NATO er ett operativt ansvarsområde underlagt én strategisk kommando, SACEUR, ulikt situasjonen med en europeisk og en atlantisk kommando under den kalde krigen?

Teknologisk skifte

Det skrives mye om de store konsekvensene av kunstig intelligens, kvanteteknologi og autonome systemer. Spørsmålet er hva vi bør gjøre i praksis. Det er mitt tredje eksempel på strategi og konsistens: Hvordan man kan utnytte en strategisk idé og forfølge denne til organisering, strukturvalg og bevilgninger.

Vi må fremtidig kunne møte motstandere som behersker mye av denne teknologien. Vi må kunne samhandle med vår fremste støttemakt især som vil agere veldig annerledes enn i dag. Det norske perspektivet må vris fra å tenke plattform til å tenke effekt. Vi kan muligens få nye fregatter, men alt bortenfor det bør underlegges en kvalitativ ny planmetodikk for anskaffelse og operasjoner, som ikke er så bundet til grenene og deres domener. Forsvarssektoren i sin helhet må nyorganiseres. Den må bli mindre hierarkisk i tradisjonen fra den napoleonske og prøyssiske organiseringen av krigsmakt. Den må gå over til flatere strukturer og mer fleksible prosesser.

Dette vil ikke komme av seg selv. Veien fra tanke til handling fordrer et distinkt handlende subjekt, som er pådriver og som utfordrer

særinteresser og etablert tenkemåte. FFI har foreslått å opprette en transformasjonskommando. Et fortjenestefullt initiativ, men det vil ikke duge: Det kan bli nok en koloss som begynner å leve sitt eget liv på utsiden av strukturene. Hva som trenges, skal ikke drøftes her, annet enn å bemerke at det fordres vilje og kraft for å gripe utfordringene og gjøre dem til muligheter.

BORTENFOR KONVENSJONELL TENKNING

De fleste av oss er bundet av tradisjoner og har vanskelig for å gripe det nye. I dag skjer mye som overskrider det tilvante. Jeg har pekt på noen sentrale utfordringer og mulige retningsvalg. Tidvis bør man reflektere bortenfor det konvensjonelle. Her er fem postulater om hva Norge vil kunne prioritere nasjonalt i årene som kommer, nær sagt uansett hvilke scenarier man kan se for seg:

1. Norge prioriterer den videre utviklingen av to strategiske ressurser, i tråd med en historisk tradisjon. For det første styrkes den norske etterretningstjenesten til å bli blant de verdensledende og inngå i et eksklusivt partnerskap med de aller fremste. Det vil gi oss mye mer informasjon regionalt og globalt, og styrke vår posisjon. Da må tjenesten få satt i drift nyordningen med tilrettelagt innhenting (digitalt grenseforsvar) og forbedre sin strategiske analyse. For det andre styrkes skipsfarten og den maritime klyngen som et verktøy for å ivareta norske og allierte sikkerhets- og forsvarsmessige interesser i fred, krise og krig. Det fordrer at norske myndigheter utmynter en tydelig helhetlig strategi for formålet.
2. Det gjøres et krafttak for å styrke beskyttelsen av alle nasjonale kritiske funksjoner, militære som sivile.
3. Ingen vet hvor og hvordan vi kan rammes av alvorlige angrep eller anslag. Derfor prioriteres militære kapasiteter som vil være anvendelige overfor mange former for trussel.
4. Vi anskaffer i samråd med allierte enkeltkapasiteter som er særlig anvendelige mot motparters antatte hovedsårbarheter.
5. Sammensatte utfordringer fordrer helhetlig lederskap på mange plan. Kriseledelse i NATO må være mest mulig sømløs mellom stater og kommandoer; det må etableres en egen enhet ved Statsministerens kontor for å samordne beredskapsplanlegging og støtte regjeringen i krisehåndtering; og forsvarssektoren må organiseres mindre hierarkisk og mindre bundet av tradisjonelle domener for å møte utfordringer som kommer med det teknologiske skiftet.

**Den norske
Atlanterhavskomiteé**

Tel: 22 40 36 00

Fax: 22 40 36 10

post@atlanterhavskomiteen.no